

Ανθρωπολογικά Ανάλεκτα

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΗ
ΕΤΑΙΡΕΙΑ**

ΤΟΜΟΣ 49, ΤΕΥΧΟΣ 1
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1988

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΜΥΘΟΣ ΤΗΣ ΜΕΔΟΥΣΑΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

I. Καστρίτης - Καθάρου, Β. Κοντογεώργης

Ο Νεύτων έλεγε ότι μοιάζουμε με μικρό παιδί που παίζει στην ακρογιαλιά και διασκεδάζει με ένα βότσαλο ή με μια αχιβάδα, ενώ ο ωκεανός της αλήθειας απλώνει μπροστά μας το μεγάλο του μυστήριο.

Είναι φανερό πως ο κόσμος δεν οριοθετείται έστω και στιγμιαία μέσα στα πλαίσια που καθορίζει η συνεχώς εξελισσόμενη επιστήμη. Τα μυστήρια της λειτουργίας του σύμπαντος απασχόλησαν και απασχολούν το πνεύμα του πρωτόγονου και του σημερινού ανθρώπου.

Το πεδίο του μύθου προσφέρεται για κάθε είδους μελέτη και δυναμική διέξοδο σε επιστημονικά ερωτηματικά.

Ο πρωτόγονος ψυχισμός υποκίνησε τους ανθρώπους να θεωρήσουν τα φαινόμενα σκόπιμες δυνάμεις του καλού και του κακού και τις δυνάμεις αυτές τις ενσάρκωσε σε θεότητες.

Μέσα από τις τέχνες, κεραμουργία, γλυπτική, ζωγραφική φθάνουν αποκαλυπτικές μαρτυρίες της τάσης να συγκεκριμενοποιήσει ο άνθρωπος την πρωταρχική αιτία, την δύναμη, τη Θεότητα, παράλληλα με τη συμβολική γλώσσα των μύθων που ολοκλήρωσε το «Ιστορικό» αρχείο που μας παρέδωσε και που καλούμεθα ν' αποκρυπτογραφήσουμε.

Η εικόνα είναι το κύριο όργανο έκφρασης του μύθου, κατά την άποψη της Θεοδ. Καράγιωργα (1970). «Ειδικώς περί της πρωΐμου ελληνικής μυθικής εικόνας πρέπει να διευκρινισθεί ότι πηγάζει εκ της νοήσεως και δύναται να ενέχει εις αδιάσπαστον ενότητα το φαινόμενον ήτοι την εμπειρικήν μορφήν και το νοούμενον».

Η Μέδουσα είναι οντότητα του πρωΐμου ελληνικού μύθου και εμείς θ' ασχοληθούμε μόνον με την εμπειρική μορφή, δηλαδή την ουσία που ξύπνησε τον πρωτόγονο φόβο στον άνθρωπο και έτσι δημιούργησε την θεότητα.

1) ΧΡΟΝΙΚΑ: Ο Ηρόδοτος χρονολογεί τον Ασκληπιό πριν από την καταστροφή του 2.040 π.Χ., άρα η Γοργώ τοποθετείται μεταξύ του 3.000 μέχρι το 2.000 π.Χ. Ο πρωτοαττικός αμφορέας της Ελευσίνας που την απεικονίζει χρονολογείται μέσα στο δεύτερο τέταρτο του 7ου αιώνα π.Χ. Κ. Μυλωνάς (1957).

2). ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΑ: Η Γοργώ το φοβερό τέρας κατοικούσε πέρα από το Δυτικό Ωκεανό στα έσχατα όρια του Κόσμου, προς τη μεριά της νύχτας στο νησί Εσπερίδες. (Ησιόδος, Θεογονία, 279). Το θερμό θαλάσσιο ρεύμα Golf stream φθάνοντας στη μέση Ευρώπη μαζί με το εύκρατο κλίμα μετέφερε και τις μέδουσες.

Σήμερα ιδιαίτερα οξύ εμφανίζεται το πρόβλημα των μεδουσών στις ακτές του Περού, J. Goy (προσωπική επικοινωνία) όπου τα ιχθυαποθέματα σχεδόν εξαφανίσθηκαν καθώς και τα θαλασσοπούλια, ενώ το θανατηφόρο είδος *Chrysaora* κατακλύζει τη θάλασσα και εξαφανίζει κάθε μορφή ζωής μέσω της τροφικής αλυσίδας, οδηγώντας την οικονομία της χώρας σε απελπιστικά επίπεδα.

3) ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑ: Η γενεαλογία της Μέδουσας, η ένωσή της με τον Ποσειδώνα, (Ησιόδος, Θεογονία, 278) και οι θάνατες αδελφές τονίζουν ιδιαίτερα την οντότητά της.

ΓΗ, ΠΟΝΤΟΣ
ΦΟΡΚΥΣ,
ΚΗΤΩ
ΓΕΡΑΙΕΣ, ΓΟΡΓΟΝΕΣ: ΕΧΙΔΝΑ
ΤΙΦΩΝΑ
ΤΕΡΑΤΑ

Η Μέδουσα βασίλισσα «Άνασσα» είναι θνητή. Πράγματι υπάρχουν μεγάλα χρονικά διαστήματα όπου εξαφανίζονται οι μέδουσες και εν συνεχεία επανεμφανίζονται χωρίς μέχρι σήμερα να έχει εξηγηθεί το βιολογικό αυτό φαινόμενο. Ενώ η Σθενώ = δύναμης, συνεχής παφλασμός, η Ευρύαλη = απεραντοσύνη του ωκεανού, η Δεινώ = δίνες του νερού, η Πεφρηδών = απάνεμα λιμανάκια, η Ενυώ = δαντελωτοί ορμίσκοι, είναι εμπειρικές μορφές όπως ο Ποσειδώνας και ο Φορκυς (άλιος δαίμων) αθάνατες για τον άνθρωπο παρατηρητή.

4) ΜΟΡΦΗ: Ο Απολλόδωρος περιγράφει τις Γοργόνες με κεφάλια που περιβάλλονταν από φολιδωτές κουλούρες φιδιών, δόντια μεγάλα σαν χαυλιόδοντες αγριόχοιρων, χέρια χάλκινα και πτέρυγες χρυσές.

Γενικά στη λατρεία και την τέχνη η Μέδουσα εμφανίζεται σαν «ασώματος κεφαλή» ή «αποτρόπαιον προσωπίο» με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τα φιδίσια μαλλιά, τα δόντια και τα μάτια που απολιθώναν.

Τα Σκυφόζωα (σκύφος+ζώνων) με επικρατούσα μορφή τη μέδουσα (κεφαλή) είναι πελάγιοι οργανισμοί, από το χείλος του σκιαδίου εκφύονται κεραιές που ο αριθμός τους μπορεί να φθάσει σε πολλές δεκάδες (φίδια). Ο στοματικός κώνος στο κάτω μέρος του σκιαδίου επιμηκύνεται και καταλήγει σε 4 στοματικούς βραχίονες (δόντια, χάλκινα χέρια). Η τοξική ουσία περιέχεται στα κνυδοκύτταρα (R. Mariscal, 1971) που κατακλύζουν την επιφάνεια του σκιαδίου (κεφαλή), τους βραχίονες (χέρια) και τις κεραιές (φίδια).

Οι μέδουσες είναι σαρκοφάγοι, η σύλληψη της τροφής γίνεται κύρια με τους στοματικούς βραχίονες (χέρια). Τέλος τα πτερά θέλουν να υποδηλώσουν την πλαγκτονική της μορφή. Το κεντρικό θέμα στο μύθο του Περσέα είναι η δυσκολία ν' αντιμετωπίσει κανείς τη Μέδουσα, όποιος αντικρίζει το κεφάλι της απολιθώνεται (P. Diel, 1966). Η τοξική δράση της μέδουσας χάρις στο μήκος των κεραιών (λεπτότατα νημάτια σχεδόν αόρατα) μπορεί να επεκταθεί σε ακτίνα πολλών μέτρων).

5) ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ: Οι μέδουσες είναι άτομα γονοχωριστικά, μυθολογική σύμπτωση που εκφράζεται με την ένωση του Ποσειδώνα «αλία θεότης» και της Βασίλισσας Μέδουσας σε εαρινόν λειμών (J. Richerlin, 1951). Την άνοιξη οι εφύρες μετατρέπονται σε γεννητικώς ώριμες σκυφομέδουσες. Τα γεννητικά κύτταρα ωριμάζοντα, εξέρχονται δια της γαστραγγοϊκής κοιλότητας και του στόματος στο περιβάλλον όπου επιτελείται η γονιμοποίηση (Γ. Πανταζής, 1966). Ο ήρωας πλησιάζει, γυρνάει το κεφάλι για να μη βλέπει την όψη του τέρατος αφήνει το μπράτσο του να το κατευθύνει η Αθηνά και με την άρπη του κόβει το κεφάλι της Μέδουσας. Όταν τούτο το κεφάλι κόβεται, ο Πήγασος το φτερωτό άλογο και ο Χρυσάωρ ξεπετιούνται από τον ακρωτηριασμένο κορμό της Γοργόνας.

Ένα κομμάτι της μετόπης του Σελινούντα και μια τερακότα της Μήλου απεικονίζουν τη Μέδουσα στη στιγμή του αποκεφαλισμού σε σύμπλεγμα με τα παιδιά της.

Από τη σκυφομέδουσα προκύπτει η πλάνουλα (Πήγασος) που θα εξελιχθεί σε μέδουσα ή αναπτύσσεται σε σκυφοπολύποδα (Χρυσάωρ) και ο οποίος με τη σειρά του παράγει

νεαρές μέδουσες με εγκάρσια διαίρεση του στοματικού άκρου και έχει σαν αποτέλεσμα την δημιουργία μεγάλου αριθμού νεαρών μεδουσών.

Το όνομα του Χρυσάορα (Χρυσός+άορ) προέρχεται από το χρυσό σπαθί που κρατούσε στα χέρια του. Αυτός ήταν ο πατέρας του Γερύονα, τέρας με 100 κεφάλια (στροβιλισμός-εφύρες).

Με την παρούσα ανάλυση παρουσιάσαμε την βιολογική άποψη του φαινομένου της εμπειρικής εικόνας που αποτέλεσε το αίτιο για τη δημιουργία του μύθου.

Το τρομερό τέρας παρουσιάζεται όμως και με τη μορφή γυναικείας κεφαλής ασύγκριτης ομορφιάς, 5ος αιώνας. Αποτελεί ενσάρκωση του κακοποιού βλέματος αλλά είναι και φορέας του προστατευτικού βλέματος. Οι κάτοικοι της Τεγέας είχαν ένα φυλαχτό που έκανε την Πόλη τους απόρθητη, ήταν κατά τον Richerpin «μια δέσμη από τρίχες της Γοργούς κλεισμένη μέσα σε χάλκινη υδρία».

Η Αθηνά και ο Ασκληπιός μοιράστηκαν τις σταγόνες αίματος που έπεσαν κατά τον αποκεφαλισμό της Μέδουσας και ο μεν Ασκληπιός τις μεταχειρίζονταν για ν' ανακουφίζει τους ανθρώπους από τους πόνους η δε Αθηνά για να τους θανατώνει.

Τέλος κατά τον Ευρυπίδη (Ίων στ. 1003 κ.ε.) «εκ των δισσών σταλαγμών του αίματος της Γοργούς, ο μεν εις ήτο θανατηφόρος, ο δε έτερος ακεσφόρος νόσων»

Η Μέδουσα είναι ένα βιολογικό φαινόμενο, μια εικόνα με δύο όψεις. Εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων ανά τους αιώνες μέχρι σήμερα έχουμε γνωρίσει μόνον την πλευρά του αποτρόπαιου ενώ η άλλη στην οποία οφείλονται τα κατορθώματα του Μεγάλου Ασκληπιού, παραμένει μυστήριο που ίσως ο ίδιος ο μύθος μετά την αποκρυπτογράφηση του το φωτίσει για το καλό της ανθρωπότητας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. **Θεοδ. Καράγιωργα**, Γοργίει Κεφαλή, Αθήναι 1975
2. **Ηρόδοτος**, Θεογονία, 278
3. **Ευρυπίδης**, Ίων. στ. 1003 κ.ε.
4. **Γ. Μυλωνά**, Ο πρωτοαττικός αμφορέας της Ελευσίας, Αθήναι 1957.
5. **Γ. Πανταζή**, Γενική Βιολογία (Σημειώσεις) Αθήναι 1966.
6. **J. Richerpin**, Μεγάλη Ελληνική Μυθολογία, Αυλός - Αθήνα 1972.
7. **P. Diel**, Le symbolism dans la mythologie greque, Payot - Paris, 1966.